

UDK 255(497.5)(091)  
Pregledni članak  
Primljen 1. 3. 2010.  
Prihvaćen za tisak 15. 3. 2011.

IVICA VIGATO  
Sveučilište u Zadru  
Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja  
Dr. F. Tuđmana 24, Zadar  
ivigato@unizd.hr

---

## LESIK DVIJU BRATOVŠTINA IZ 17. STOLJEĆA

---

Ovim radom autor želi istaknuti da su bratovštine na otocima zadarskoga otočja, osim što imaju veliko kulturno, vjersko i nacionalno značenje, u nekim segmentima važne i za razvoj hrvatskoga jezika. Polazeći od pretpostavke da su pravila zadarskih bratovština služila kao uzor seoskima, autor traga za osobitostima leksika, poglavito nazivoslovlja u dvjema *skulama* s otoka Silbe i Premude iz 17. stoljeća. U sastavljanju pravila bratovština popovi glagoljaši imali su vodeću ulogu, a ujednačenost leksika, zaključuje autor, odraz je njihova nastojanja da usustave jezik.

**Ključne riječi:** otok Premuda, otok Silba, pravila bratovštine, leksik

Bratovštine<sup>1</sup> su na dalmatinskim otocima odigrale vrlo važnu društvenu ulogu. Iako im je primarna zadaća bila religiozne prirode (spas duša, obavljanje kršćanskih dužnosti), djelovale su i humanitarno (pomagale su siromasima, gasile požare, tješili osuđene na smrt, davale miraz siromašnim djevojkama, mirile zavađenu braću ...), a imale su i odgojnu ulogu jer su izgrađivale čestite bratime, pobijajući poroke. Može se reći da su u nekim segmentima i politički djelovale jer se na bratimskim okupljanjima raspravljalo o socijalnim i društvenim pitanjima te kako raditi u korist društva i braće, a organizirale su i kolektivne nastupe za prava svojega staleža i bratovšti-

---

<sup>1</sup> Bratovštine s djelovanjem u Dalmaciji Grga Novak podijelio je na obrtne čija je svrha zaštita svojega obrta i na religiozno-društvene (Novak 2004: 35–36). Bratovštine koje u ovom radu razmatramo prema toj bi se podjeli ubrajale u religiozno-društvene.

ne (Cvitanović 1964: 458). Jedna od njihovih ne manje važnih uloga jest njegovanje hrvatskoga jezika. Na hrvatskom se jeziku raspravljalo, pjevalo o životima svetaca i svetica, pjevalo na ophodima (Novak 2004: 36). Dodajmo da su se i pravila bratovština pisala na hrvatskome.<sup>2</sup>

Knjižice s pravilima bratovštine, na čijem ćemo korpusu proučavati leksičke osobitosti, potječu sa susjednih otoka Premude i Silbe. Ti su otoci neznatno udaljeni jedan od drugoga, no svaki je osobit na svoj način. Dok je za povijesni razvoj Silbe bilo važno pomorstvo i vinogradarstvo,<sup>3</sup> za Premudu je značajno bilo ribarstvo i kamenoklesarstvo.<sup>4</sup> Ono, pak, što je zajedničko i Premudi i Silbi jest pripadnost Katoličkoj crkvi te bratovštine koje tu crkvu podupiru.

Govoreći o bratovštinama grada Zadra, Vladislav Cvitanović (1964: 469) tvrdio je “da su zadarske bratovštine utjecale na one seoske”.<sup>5</sup> U ovom radu proučit ćemo postoji li takav utjecaj i na izbor leksika. Zato ćemo kontrastivno proučavati lekseme u dvojim pravilima bratovštine: *Libar skule svetoga Kriaka od sela Premude*<sup>6</sup> i *Libar od capitvla scvle brachie suetoga*

<sup>2</sup> Na užem zadarskom području knjige bratovština pisane su na talijanskom i latinskom jeziku, nešto na hrvatskome, a pravila otočnih bratovština i dijela bratovština u selima zadarskoga zaleđa uglavnom su pisana hrvatskim jezikom i kurzivnom glagoljicom (Cvitanović 1964: 357), rjeđe latinicima, a pogotovo su bila rijetka tiskana pravila bratovština.

<sup>3</sup> Koliko je bilo razvijeno brodarstvo na Silbi, pokazuju podaci da je u 18. st. bilo ne samo najjače na području zadarske komune (kotara), nego je po snazi daleko prelazilo sva broderska mjesta na tom području, uključujući i ono grada Zadra (Starešina 1971: 48). Iz Zadra je s toga otoka gotovo svaki dan isplovio u Mletke po jedan brod krcat stokom (Starešina 1071: 48). Zato nije čudno da je parun *Vinturić* dao tiskati pravila bratovštine upravo u Mlecima. U doba Napoleonovih ratova brodarstvo je na Silbi bilo gotovo uništeno, ali se uspostavom austrijske vlasti ponovno uzdignulo (Petrović 1999: 92–101). Pojava parnih brodova postupno će uništiti brodarstvo pa se stanovnici uspješno okreću uzgoju vinove loze koju će na prijelazu iz 19. u 20. st. uništiti filoksera (Starešina 1071: 114–115).

<sup>4</sup> Zemljopisni položaj otoka Premude pogoduje ribarstvu (uvale, plićaci, otočići oko otoka). Već su u 15. st. mještani posjedovali nekoliko trata i ribarskih brodova. Godine 1910. osnovana je u Premudi ribarska zadruga (Cvitanović 1962: 467–468). Na otoku se nalazi relativno dobra vrsta kamena pa su se neki stanovnici bavili i klesarstvom: izrađivali su mala zvona za crkve, nadgrobnne spomenike, kamene žljebove za cisterne, kamene za mljevenje maslina te neki ribarski pribor (Cvitanović 1962 : 468). Premujani su bili i brodovlasnici, ali po broju brodova i brodovlasnika daleko ispod Silbenjana (Cvitanović 1962: 467–470; Petrović 1999: 91–92).

<sup>5</sup> U *Skuli svetoga Kriaka* nalazi se popis klerika koji su potvrđivali kapitule, tj. članke: s Premude 14 klerika, sa Silbe 12, s Oliba jedan i s Ista jedan. Oni su sigurno sudjelovali i u formuliranju članaka bratovštine. U *Skuli svetoga sakramenta* spominje se član bratovštine iz Šibenika.

<sup>6</sup> Kodeks se nalazi u Nadbiskupskom arhivu u Zadru. Veličine je 425 × 154 milimetra. Ima 68 stranica. Prazne stranice su: 1, 15–28, 32–45, 48–51, 53, 55–57, 58. Pisan je glagoljicom do 1812. Ostalo je latinicom (v. Kero 2008: 94–95). U daljnjem tekstu *Skula sv. Krijaka*.

*sacramenta na Silbi*.<sup>7</sup> U ovom radu nemamo namjeru istaknuti sve lekseme koji se nalaze u pravilima bratovština, niti ih klasificirati. Ne donosimo ni njihov jezični razvoj do uporabe u spomenutim pravilima bratovštine, već samo naznačujemo podrijetlo. Izabiremo one usko povezane s radom i upravljanjem bratovština te nazive nekih uporabnih predmeta osobitih za bratovštine. Budući da su bratovštine djelovale u dužem razdoblju,<sup>8</sup> zanimat će nas koliko je leksik koji pronalazimo u njihovim pravilima prisutan i danas te ima li isto značenje. Te ćemo podatke provjeriti kod ispitanika: najstarijega Premujanina Milodara Telesmanića rođenoga 1933. i najstarije Silbenke Vjekoslave Lovrin (djevojački Baćilo) rođene 1911.

Pravila bratovština nisu nastala odjedanput, nego su se nadopisivala prilagođavajući se društveno-povijesnim prilikama. Članci u *Skuli sv. Krijaka* pisani su 1697, 1764. i 1817, dok su u *Skuli sv. Sakramenta* zabilježeni 1694, što je zapravo tiskani prijepis zapisnika bratovštine iz 1621, zatim 1794. i 1815. Ti zapisi u *Skuli sv. Krijaka* iz 1817, odnosno u *Skuli sv. Sakramenta* iz 1815. zabilježeni su nakon francuske uprave kada se rad bratovština obnavlja.

Glagoljski tekst transliteriramo, tj. glagoljske grafeme prenosimo u latiničke. Za glagoljske grafeme đerv (**HP**) upotrebljavat ćemo grafem *j* jer uvijek ima značenje fonema /j/. Grafem šta (**W**) uvijek bilježimo latiničkim slovom *č* jer nikada nema vrijednost fonema /š//t/. Latiničke tekstove pišemo kao i u izvorniku jer to ne umanjuje čitljivost citiranih riječi.

Pravila bratovštine podijeljena su u članke (kapitule), s tim da se u *Skuli sv. Krijaka* redni brojevi u nadopisanim pravilima ne prekidaju, nego se nadovezuju na prethodna (primjerice, zapis iz 1697. završava rednim brojem 17, a zapis iz 1764. nastavlja se brojem 18), zato je pri navođenju primjera iz te bratovštine uz slovo K (kao oznaku pravila bratovštine) i broj članka u kojoj se nalazi spomenuti primjer. Mnogo je složenije označavanje primjera iz *Skule sv. Sakramenta*. Pri svakom nadopisivanju pravila bratovštine red-

<sup>7</sup> Knjižica se odnedavno nalazi u Nadbiskupskom arhivu u Zadru. Veličine je 195 × 135 milimetara. Tiskani tekst i zapisi su od 1621. do 1815. Ima 26 stranica. Prazne stranice su od 10. do 16. Pisana je latinicom (v. Vigato 2007: 7). U daljnjem tekstu *Skula sv. Sakramenta*.

<sup>8</sup> Bratovština svetoga Sakramenta djelovala je i u 20. stoljeću. U arhivu župnoga ureda na Silbi postoje četiri knjižice te bratovštine u kojima su zabilježena plaćanja članova, a plaćali su za svijeće, oficij i članarinu. U najnovijoj knjižici (naslovljena je *Škola sv. Sakramenta*) sporadično su zabilježena plaćanja za 1968. godinu pa pretpostavljamo da je tada prestala djelovati. U Premudi je, prema tvrdnji informatora, bratovština svetoga Krijaka/Kirjaka također djelovala u 20. stoljeću, a danas pod tim imenom nastavlja rad kao pogrebno društvo.

ni brojevi članaka počinju od početka, pa je potrebno naznačiti i stranicu. Stranice tiskanoga dijela bratovštine označene su, a one poslije dodane nisu. Kako ne bismo dio knjižice označavali po folijama, a dio po stranicama, sve označavamo po stranicama nastavljajući na one naznačene. Primjere bilježimo tako da uz oznaku bratovštine SA napišemo broj članka, a iza kose crte stavljamo i broj stranice, primjerice: (SA 6/14). Tekst na 7. i 8. stranici nije raspoređen u članke pa radi lakšega snalaženja donosimo i redak na kojem se dotični primjer nalazi, primjerice: (SA 7 – 31).

Lekseme koje prepoznajemo kao iste, a razlikuju se zbog uporabe različitih grafija (glagoljske i latiničke, primjerice: *brat, sestra – bratt, festra*) te zbog posebnosti silbenskoga i premujskoga mjesnoga govora (primjerice: *prokaratur, prokuratur*) donosimo usporedo, prvo primjer iz *Skule sv. Krijaka*, a zatim iz *Skule sv. Sakramenta*. Ako se ni po kojoj osobitosti ne razlikuje transliterirani primjer iz *Skule sv. Krijaka* od onoga u *Skuli sv. Sakramenta*, primjer bilježimo samo jedanput, a oznake odakle je preuzet iz obje bratovštine.

Ujednačenost leksika primjećujemo u samim imenima bratovštine. Usporedimo li imena bratovština: *Libar skule svetoga Krijaka od sela Premude*, odnosno: *Libar od capitvla scvle brachie suetoga sacramenta na Silbi* istovjetne su riječi *libar*<sup>9</sup> i *skula/scvle*<sup>10</sup>. Leksem *madrikula*<sup>11</sup> (K 18) potvrđen u *Skuli sv. Krijaka* označava ‘knjižicu u kojoj su sadržana pravila, ali i popis članova bratovštine, razna plaćanja itd’. Leksem *regula*<sup>12</sup> (SA 22/1) osvjedočen, pak, u *Skuli svetoga Sakramenta* znači ‘pravilo’.

*Skula* u značenju ‘bratovština’ poznata je ispitanicima, a na Premudi i Silbi leksem *libar*, upotrebljava se općenito u značenju ‘knjiga’. Riječ *madrikula* kao knjižica u kojoj su zapisana pravila bratovštine danas na oba otoka polako izlazi iz uporabe. Ispitanicima je prva asocijacija na tu riječ bila ‘isprava pomoraca’. Talijanizam *regula* često se upotrebljava i znači ‘pravilo’. Izraz *darži se regule* često se upotrebljava u prehrani ili u liječenju.

Pravila su bratovštine zbog lakšega snalaženja raspoređena u ‘članke’, *kapitule*<sup>13</sup> (K 18), *capitvla* (SA 7–2). Ta je riječ ispitanicima nepoznata.

‘Članovi u objema bratovštinama’ nazivaju se *brat i sestra* (K 4), *bratt i festra* (SA 4/7).

<sup>9</sup> Lat. *liber*, tal. *libra*.

<sup>10</sup> Grč. *scholé*, lat. *schola*, tal. *scuola*.

<sup>11</sup> Lat. *matricula*, tal. *madre regola*.

<sup>12</sup> Lat. *regula*, tal. *regola*.

<sup>13</sup> Srlat. *capitulum*, tal. *capitolo*.

I u jednoj i u drugoj bratovštini pojavljuju se isti nazivi za ‘dužnosnike’: *digan*<sup>14</sup> (K 6), (SA 6/14) *kaštaldo*<sup>15</sup> (K 6), *kastaldo* (SA 25/7) K 6), *prokurator*<sup>16</sup> (K 11), *prokurator* (SA 7 – 30), iako u različitim bratovštinama (čak i u sklopu iste bratovštine u zapisima nastalima u različitim razdobljima) titule nisu označavale uvijek iste obveze i ovlasti. Danas je na našim otocima poznat jedino leksem *prokurator* u značenju ‘zastupnik u nekoj pravnoj stvari’.

Velik dio kapitula odnosi se na financije, tj. koliko član bratovštine mora platiti i za koju svrhu. Zato se spominju i novčane jedinice aktualne u doba Mletačke Republike, a u zadnjim zapisima i za vrijeme austrijske vladavine. U obje bratovštine spominju se sljedeće ‘novčane jedinice’: *fazeta*<sup>17</sup> (K 4), *gazetta* (SA 19/1) i *libra*<sup>18</sup> (K 8) (SA 7–31). U *Skuli sv. Krijaka* osvjedočeni su *groši*<sup>19</sup> (K 18) i *pinezi*<sup>20</sup> (K 18), a u *Skuli svetoga Sakramenta* spominju se *foldini*<sup>21</sup> (SA 5/10). Danas se na oba otoka općenito za novac upotrebljava izraz *šoldi*, dok je primjedba ispitanika iz Premude za izraz *pinezi* da je to ‘naziv za novac koji upotrebljavaju stanovnici iz unutrašnjosti Hrvatske’.

Bratovštine su morale pozitivno poslovati i nešto je novaca trebalo ostati nakon što se pokriju svi troškovi. Za ‘umnožak’ obje bratovštine imaju isti izraz: *krešimenat*<sup>22</sup> (K 7), *crefiment* (SA 7/13). Ispitanik iz Premude taj izraz povezuje s talijanizmom *krešiti*,<sup>23</sup> sa značenjem ‘napredovati, rasti, poskupjeti’.<sup>24</sup> Ispitanici iz Silbe jasan je izraz *krešimenat* kao ‘dobitak, tj. ono što ostane kada se odbije rashod od prihoda’.<sup>25</sup>

U člancima se precizno određuje *pena*<sup>26</sup> (K 9) (SA 4/ 8), tj. ‘kazna za one koji se ne bi pridržavali pravila ili bi svojim ponašanjem narušavali ugled bratovštine’. Ispitanicima je taj leksem nepoznat.

<sup>14</sup> Lat. *decanus*, tal. *decano*.

<sup>15</sup> Stlat. *gastaldus*, tal. *castaldo*.

<sup>16</sup> Lat. *procurator*, tal. *procuratore*.

<sup>17</sup> Tal. mlet. *gazzeta*.

<sup>18</sup> Lat. *libra*.

<sup>19</sup> Njem. *Groschen*.

<sup>20</sup> Staronjem. *Pfenning*.

<sup>21</sup> Od tal. *soldo*.

<sup>22</sup> Tal. *cresimento*.

<sup>23</sup> Tal. *crescere*.

<sup>24</sup> Ispitanik s Premude taj leksik objašnjava na primjeru dizanja tijesta.

<sup>25</sup> Ispitanica sa Silbe objašnjava taj leksem na primjeru zarade na kruhu. Krešimenat (dobit) je ostvaren u razlici između kilograma brašna kao osnovne sirovine i kilograma kruha.

<sup>26</sup> Tal. *pena*.

Bratimi su se sastajali jedanput na godinu na svečanosti na kojoj bi se biralo novo vodstvo i izvještavalo o financijskom poslovanju i to je trebalo biti transparentno. Nakon toga slijedila bi gozba. U *Skuli sv. Sakramenta* spominje se i vol.<sup>27</sup> Takvo ‘godišnje okupljanje bratima’ u objema bratovštinama naziva se: *braščina* (K 12) i *braschina* (SA 20/6). Leksem *braščina* ispitanicima je nepoznat.

Brašćine su se u cijeloj Dalmaciji održavale u studenome, a u sklopu toga mjeseca dan održavanja *braščine* određivao se prema blagdanima – na Premudi je to bila *parva nedila novembra, a to po blagdanu Svih Svetih* (K 12), a na Silbi: *Martvi dan* (SA 19/3), odnosno *Umarli dan* (SA 20/6 i sl.). Ta se imena blagdana i danas koriste, s tim da se *Martvi dan* češće rabi nego *Umarli dan*.

Jedna od važnijih obveza članova bratovštine bila je skrb za pokojne članove. Zato su bratimi morali davati i milodare za mise koje su najčešće celebrirali svećenici, članovi bratovštine. ‘Milodari’ se u obje bratovštine nazivaju: *lemozina*<sup>28</sup> (K 15), (SA 6/14), odnosno u *Skuli sv. Sakramenta* i *limosina* (SA 26/10). Taj leksem na oba otoka i danas ima isto značenje.

Novac se čuvao u nekoj vrsti ‘crkvene blagajne’. Leksem koji je označavao takvu blagajnu u pravilima obje bratovštine jest: *kašela*<sup>29</sup> (K 4) i *casela* (SA 5/10). To je bila ili ‘ladica ili kutija pod ključem’.<sup>30</sup> Danas za stanovnike oba otoka taj leksem ima značenje ‘džep’.<sup>31</sup> U Premudi, pak, umanjenica *skaršelica* znači i ‘platnena vrećica pričvršćena na štap s uskim metalnim otvorom kroz koji vjernici tijekom mise ubacuju milodare’. Na Silbi za taj predmet imaju izraz *borša*, a naziv *karšela* koristio se za ‘kesicu ispod suknje u kojoj su žene držale novac i druge sitne potrepštine’. Ono što povezuje različita značenja istoga izraza na oba otoka jest ‘mjesto gdje se drži novac’.

Naziv koji nalazimo samo u *Skuli sv. Krijaka* jest *teg crikveni*<sup>32</sup> (K 9) u značenju ‘radna obveza članova bratovštine na crkvenoj zemlji’. I danas na Premudi i Silbi taj izraz znači ‘rad na zemlji’. U *Skuli sv. Krijaka* nalazimo i naziv *žurnata crikvena*<sup>33</sup> (K 9), koji znači ‘crkvena dnevnicica’. Riječ *žurnata*

<sup>27</sup> U zapisu iz 1794. godine zabilježeno je: ...*bili su duxni Kupiti jednoga Vola i skupiti svu brachiu na blagovanje* (SA 20 /6).

<sup>28</sup> Grč. *eleēmosynē*, lat. *eleemosyna*, tal. *lemosina*.

<sup>29</sup> Tal. *casella* ili *casseella*.

<sup>30</sup> Za to u Akademijinu rječniku imamo primjere u kojima se uz riječ *casela* spominje i riječ ključ: ... *i išči od kasele kluča, ... da kluč od kaselice svojoj materi* ...

<sup>31</sup> Na Premudi: *karsela*, na Silbi: *karšela*.

<sup>32</sup> Starosl. *tęгъ*.

<sup>33</sup> Lat. *diurnata*, tal. *giornata*.

i danas otočani govore u značenju ‘dnevnic’, tj. jednodnevnoga najamnoga rada.

U nekoliko starih hrvatskih rječnika uz *teg* se vezuje i talijanska riječ *opera* pa bi ta dva leksema trebala biti istoznačna.<sup>34</sup> U *Skuli sv. Krijaka* u istom članku nalazimo nazive *teg crikveni* i *opera crikvena* (K 9) i nije vjerojatno da se u tekstu koji pripada administrativnomu funkcionalnomu stilu<sup>35</sup> nađu leksemi istoga značenja. No, u talijansko-hrvatskim rječnicima može se naći naziv *opera pia*.<sup>36</sup> Pretpostavljamo da se druga sastavnica složenoga naziva tijekom godina izgubio te bi leksem *opera* u *Skuli sv. Krijaka* značio ‘posebno davanje novaca članova bratovštine za karitativne svrhe’. Danas je leksem *opera* ispitanicima poznat jedino kao ‘glazbeno scensko djelo’.

Ono što se može pročitati samo u *Skuli sv. Sakramenta* jest izraz *bi balotano*. Njime se objašnjava ‘način biranja dužnosnika za vrijeme *braščine*’ – jednako onako kuglicama kako su to plemići radili u Velikom vijeću (Novak 2004: 36). Bratovštine na našim otocima prestale su djelovati pa se samim tim više ne glasuje lopticama, tj. balotama. Ispitanicima izraz *balotano* s tim značenjem nije poznat, a povezuju ga s igrom *balote* odnosno *buće*.

Obaveza članova bratovštine bila je i sudjelovanje na sprovodnoj povorci, molitva za umrlu braću, davanja za mise zadušnice. Zato se u obje *skule* pojavljuju frazemi koji spominju preminule članove bratovštine: *preminu od ovoga svita* (K 9), *pomangka od ovoga fuita* (SA 5/12), *ki budu posfli od ovoga fuita* (SA 5/12). Također ovdje imamo tri različita frazema s istom sastavnicom – *brime: podlaže se pod avo brime* (K17), *neimadu brimena od dus* (SA 25/6), *priati to brime* (SA 25/7). Po konceptualnoj analizi frazema (Fink-Arsovski 2002) zajedničko bi im bilo to što slikovito izražavaju ‘težinu obveze bratima unutar bratovštine’. Sličan frazem *poći od ovoga svita* poznat je ispitanicima, a služi kao eufemizam za ‘smrt’, dok frazemi u kojima je izrazna sastavnica *brime* ne označavaju samo ‘fizički već i psihički teret’: *brime života, brime od godišć, vaja ti vazeti to brime ...*

Bratimi su se brinuli za crkvu ili oltar bratovštine i sudjelovali su u svečanim procesijama noseći bratimske svijeće. Zato se u obje *skule* spominje: *ulje* (K18), *ulie* (SA 7/17); *svića* (K 13), *svichia* (SA 25/7). U *Skuli sv. Krijaka* potvrđena je *kandela*<sup>37</sup> (K 18), dok se *voffac* (SA 7/32) spominje u

<sup>34</sup> Akademijin rječnik donosi primjere iz Mikaljina, Della Bellina i Stullijeva rječnika u kojima se uz *teg* sinonimno nalazi riječ *opera*.

<sup>35</sup> A to znači preciznu uporabu termina.

<sup>36</sup> U Parčićevu *Talijansko-slovinskom rječniku* dvorječni naziv *opera pia* ima značenje ‘milotvorna zadruga’, isto tako u Deanović-Jernejevu *Talijansko-hrvatskom rječniku* taj naziv znači ‘dobrotvorna ustanova’.

<sup>37</sup> Lat., tal. *candela*.

*Skuli sv. Sakramenta*. Na Silbi su leksemi *kandela* i *kandilir* dobili specifično značenje. *Kandela* znači ‘svjetiljka obješena na zid ili strop’, a *kandilir*<sup>38</sup> ‘svijećnjak koji se stavlja na oltar ili na pod’.<sup>39</sup>

Leksem *luminarie*<sup>40</sup> (SA 26/12) u *Skuli sv. Sakramenta* znači ‘određeni iznos novca koji su bratimi morali dati za svijeće’. Danas ta riječ na Silbi i Premudi ima drugo značenje. To je ‘otvor na krovu za svjetlo’, a i ‘podignuto potkrovlje s prozorom iznad razine krova’. Poveznica tim različitim značenjima istoga izraza jest ‘svjetlo’, latinski *lux*.

\* \* \*

Kontrastivna raščlamba leksema u dvjema bratovštinama sa susjednih otoka Premude i Silbe pokazala je ujednačenost naziva koji označavaju dužnosnike bratovštine, nazive za milodare i neke uporabne predmete vezane uz rasvjetu. Neki su frazemi također zajednički u obje bratovštine. Uočeni su i neki leksemi koji se pojavljuju samo u pravilima jedne bratovštine. No, ako primjerice u *Skuli sv. Krijaka* nalazimo višerječne nazive koji znače ‘rad na crkvenoj zemlji i dnevnicu’, a ne u *Skuli sv. Sakramenta*, to ne znači da radne obveze na crkvenoj zemlji na Silbi nije bilo. Isto tako izraz *bi balotano*, osvjedočen u *Skuli sv. Sakramenta*, ne znači da su članovi *Skule sv. Krijaka* drugačije birali dužnosnike, nego način biranja nije zabilježen u pravilima. Ispitanici potvrđuju neke nazive koji su i oblikom i značenjem isti u mjesnim govorima kao u pravilima bratovština. Također, pojedini su nazivi dobili drugačije značenje, ponekad različito i na Premudi i na Silbi. Određeni je broj leksema ispitanicima nepoznat.

Pravila bratovština pisali su popovi glagoljaši koji su međusobno komunicirali. Dokaz za to jest i velik broj svećenika upisanih u bratovštinu sv. Krijaka koji nisu s Premude nego sa susjednih otoka. Pišući o jeziku hrvatskih glagoljaša, Damjanović (1984: 17) ističe da su klerici međusobno “razgovarali čakavski i taj se čakavski morao razlikovati od čakavskih govora” te da je “postojao jedan usmeni oblik (ili više njih) čakavskoga književnoga jezika”. Taj je usmeni oblik čakavskoga književnoga jezika, pretočen u *kapitule* mnogobrojnih pravila bratovština, u našem priobalju dobivao i pismenu formu. To nas navodi na zaključak da su i bratovštine dijelom pridonijele razvoju hrvatskoga jezika. Ova kontrastivna analiza leksika u pravilima

<sup>38</sup> Tal. *candeliere*.

<sup>39</sup> Zanimljiv je izraz na Premudi *batišterij* za gornji dio svijećnjaka u koji se umeće voštana svijeća. Očito je taj izraz nastao kao asocijacija na krstionicu, tj. baptisterij – grč. *baptistērion*, lat. *baptisterium*, tal. *battisterio*.

<sup>40</sup> Tal. *luminaria*.

dviju bratovština pokazuje takvu težnju za usustavljanjem jezika. Također pokazuje da su određeni leksemi karakteristični baš za rad i upravljanje bratovštinama ostavili traga u leksiku današnjega premujskoga i silbenskoga mjesnoga govora.

## Literatura

- Cvitanović, Vladislav. 1962. Prilog proučavanju pomorstva otoka Silbe i Premude, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. IX: 447–471.
- Cvitanović, Vladislav. 1964. Bratovštine grada Zadra. *Zadar – zbornik*. Zagreb: Matica hrvatska, str. 457–470.
- Damjanović, Stjepan, i dr. 2004. *Mali staroslavensko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Damjanović, Stjepan. 1984. *Tragom jezika hrvatskih glagoljaša*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- Deanović, Mirko, Josip Jernej. 2002. *Talijansko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Divković, Mirko. 1980. *Latinsko-hrvatski rječnik: za škole* (pretisak iz 1900). Zagreb: Itro Naprijed.
- Fink-Arskovski, Željka. 2002. *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*. Zagreb: FF pres.
- Jurišić, Blaž. 1973. *Rječnik govora otoka Vrgade: uspoređen s nekim čakavskim i zapadnoštokavskim govorima: II dio*. Zagreb: JAZU.
- Kero, Pavao. 2008. *Popis glagoljskih kodeksa Zadarske nadbiskupije*. Zadar: Stalna izložba crkvene umjetnosti.
- Klaić, Bratoljub. 1989. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Novak, Grga. 2004. *Prošlost Dalmacije: knjiga druga: Od Kandijskog rata do Rapskog ugovora*. Split: Marjan tisak.
- Parčić, Dragutin. 1887. *Rječnik talijansko slovinski*. Senj: Tisak i naklada H. Lusterera.
- Petrović, Oleg. 1999. Pregled trgovačkog brodarstva zadarskih otoka 1813.–1918. *Zadarska smotra* 1–3: 83–131.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII. 1880–1974. Zagreb: JAZU.
- Starešina, Petar. 1971. *Pomorstvo Silbe*. Zadar: Institut JAZU u Zadru.
- Skok, Petar. 1971–1973. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: JAZU.